

ІННОВАЦІЙНІСТЬ В ОСВІТІ ЯК ФЕНОМЕН СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Дикань С.А.,
к.т.н., доцент,
академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка,
м. Полтава

Як відомо, наприкінці ХХ століття світова спільнота висунула і обґрунтувала концепцію т.зв. *сталого розвитку* для формування нової парадигми свого поступу, яка б відповідала нагальним викликам сьогодення. При цьому основою еволюціонування особистості, суспільства, нації та держави, запорукою та каталізатором побудови її майбутнього було визнано освіту. Підсумки Всесвітньої конференції з освіти в інтересах сталого розвитку в Аїті-Нагойї (Японія, листопад 2014 г.) засвідчили, що в ході сталого розвитку освітній процес будуватиметься таким чином, аби націлюватися не лише на існування і розвиток нинішніх поколінь (як це зазвичай робиться), але й пролонгувати існування всього людського роду, забезпечуючи його поступальний, безпечний і безперервний рух. У цьому випадку освіта може стати одним з головних засобів порятунку людства від можливих глобальних загроз, небезпек і наступних криз та катастроф.

У характеристиці формації сталого розвитку стає ключовим феномен «інноваційності». Загальноновизнано, що введення новацій в економічний обіг (з наступною їх комерціалізацією) є інструментом посилення економічних механізмів усіх форм виробництва і різкого підвищення рівня та якості життя людей. Інноваційні процеси внаслідок своєї специфіки поєднують науку, техніку, виробництво, підприємництво, фінансовий сектор, маркетинг і менеджмент. І звичайно, інноваційні процеси не можуть оминати освіту.

За словами ректора Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна академіка Віля Бакірова нині «педагогіка запам'ятовування, репродуктивна педагогіка змінюється педагогікою відкриття, творення.

Сьогодні на перше місце умінь і навичок виходить "створити", а не "запам'ятати і відтворити". Це завдання колосальної педагогічної і дидактичної складності для всіх вищих навчальних закладів. Розвивати у студентів здатність евристичного мислення, пошуку принципово нових рішень... Не те, що нестандартних, а таких, яких раніше взагалі не було в світі» [1].

Вирішення цих завдань вимагає нової, інноваційної стратегії навчання. На жаль, українська освіта суттєво відстає від потреб сьогодення стосовно пошуку і впровадження інноваційного продукту. Про інновації у вітчизняній освітній системі почали говорити з 80-х років ХХ століття, але й досі цей феномен є одним з найменш розроблених й неоднозначних, якщо розглядати його з позицій категоріального апарата педагогіки.

В українській педагогічній науці існують найрізноманітніші й суперечливі трактування понять «інновація», «інновація в навчанні»:

- *«інновація – це оновлення, зміни, впровадження нового/новизни»* (Л.Г.Вікторова);
- *«процес створення, розповсюдження, засвоєння і використання нововведень»* (З.А. Абасов);
- *«інновація – кінцевий результат творчої діяльності у вигляді нової чи удосконаленої продукції, нового чи удосконаленого технологічного процесу»* (В.І.Слободчиков);
- *«процеси введення та освоєння педагогічних нововведень»* (В.І. Сафіулін);
- *«реалізоване нововведення, яке постійно вдосконалюється в процесі впровадження. У широкому розумінні "інновація" – це синонім успішного розвитку певної сфери діяльності на базі різноманітних нововведень»* (О.Є. Остапчук);
- *«комплексний процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу для формування у того, хто навчається, інноваційного мислення та інноваційної культури»* (В.Ф.Самохін, В.П.Чорноліс);

- *«кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового змісту, форми організації навчально-виховного процесу або вдосконаленого технічного засобу навчання, який використовується у практичній діяльності, а також у новому підході до соціальних послуг в освіті... Головна ознака інновації: позитивні соціальні і (або) економічні зміни, які виникають в роботі освітніх установ в результаті спеціально організованої інноваційної діяльності... По суті мова йде про впровадження нововведення у практику та визначення його соціально-економічного ефекту» (В.М.Полонський);*

- *«новизна, що істотно змінює результати освітнього процесу, створюючи при цьому удосконалені чи нові освітні, дидактичні, виховні системи; зміст освіти; освітні педагогічні технології; методи, форми, засоби розвитку особистості, організацію навчання і виховання; технології управління навчальними закладами, системою» (Л.І.Даниленко) та інші.*

Очевидно, що одні з визначень зазначеного поняття є досить загальними, такими, що не вказують на суттєві ознаки, які вирізняють інновації серед інших явищ і процесів, притаманних сучасній системі освіти; інші привертають увагу намаганням їхніх авторів визначити присутні якості, властиві саме інноваціям у педагогічному середовищі.

Нерозуміння сутності інновацій ставить під сумнів спроможність освітянської галузі ефективно формувати нових інноваторів, потреба в яких гостро відчувається суспільством. Як наслідок – маємо суттєве зниження якості освіти та повільні еволюційні зміни в економіці. За рейтингом національних системи вищої освіти (U21 Rankings of National Higher Education Systems 2015) Україна посідає 41 місце (із 50 можливих), поступаючись Росії (33 місце), Польщі (32 місце) і навіть Південній Африці (39 місце) [2]. І хоча за кількістю науковців ми продовжуємо посідати одне з чільних місць у світі, свій інноваційний потенціал Україна використовує незадовільно: якщо у розвинених країнах питома вага інноваційно активних підприємств становить 60...70%, то у нас таких підприємств близько 12%. В Україні домінують застарілі 3-й і 4-й

технологічні уклади (95% промислового виробництва) в той час, коли у розвинених країнах панівним є 5-й уклад і простежується бурхливе становлення найсучаснішого, 6-го технологічного укладу [3].

Причина такої ситуації, зокрема, в тому, що термін «інновація» в більшості випадків продовжує сприйматися або як технічний, або як економічний. Відомо, що поняття інновації як економічної категорії було введено австро-американським економістом Йозефом Шумпетером (1883—1950) в роботі «The Theory of Economic Development» (1934). За Шумпетером, інновації - це «використання існуючих джерел новими способами». Вони ж забезпечують підприємцю / інноватору прибуток: «...прибуток, по суті справи, є результатом втілення нових комбінацій».

При перенесенні терміну «інновація» в сферу освіти ця відмітна ознака була втрачена. Навіть МОН України в «Положенні про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», затвердженому 17.11.2000 р. (№ 522), визначає інновації як «вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, які суттєво покращують результати освітньої діяльності». Подібні дефініції (а їх уже десятки!) ототожнюють інновації з будь-якими нововведеннями, новаціями. Проте в методологічному плані, вже на стадії формування тезауруса слід виділити три основні фази в структурі нового: *новація* (на стадії становлення), *інновація* (на стадії розвитку) і *рутинізація* (включення нововведення в корпоративну культуру, стадія старіння). Таким чином, новація є незапрограмованою зміною (яка має, звичайно, об'єктивні передумови). При використанні нововведення, коли його застосування дає позитивний ефект, має місце трансформація «новація → інновація». З урахуванням викладеного, фундатор нової інформаційної педагогіки В.А. Смирнов пропонує свою розгорнуту дефініцію: *інновації в освіті – це створення і використання новітнього інтелектуального продукту шляхом оволодіння соціально значимим досвідом людства, втіленому в знаннях, уміннях, творчої діяльності та емоційно-ціннісному відношенні до навколишнього світу, з метою отримання*

суб'єктами інновацій (учнями, викладачами, власниками освітніх установ та ін.) усвідомлених переваг (фінансових, споживчих, соціальних) [4].

Слід відмітити, що впровадження інновацій в освітній процес – нелегка справа. Як зазначає професор Костянтин Пігров, існує «внутрішній конфлікт освіти та інновації, або, точніше — соціальних інститутів інновації та освіти». «Інститут освіти по суті своїй консервативний, — зазначає філософ. Щоб транслювати знання, необхідно досягти їх певної стабільності. Трансльоване знання лише тоді успішно транслюється, якщо воно незмінно. Важко транслювати знання, якщо вони нестійкі, якщо вчитель не вірить, що ці знання «залишаться» назавжди» [5]. Таким же консервативним, як і освіта, є й суспільство в цілому. Тому інноватор, людина (винахідник, раціоналізатор, новатор), який хоче зробити щось по-своєму, не так, як було раніше, повинен спочатку бути готовим до неприйняття нововведення як суспільством, так і системою освіти.

На якому фундаменті слід будувати освіту майбутнього? В минулому ідеями, які об'єднували людство, були нація, держава, релігія. Нова реальність вимагає нової об'єднувальної ідеї, яка б забезпечила формування спільноти більшої, ніж нація, держава або релігійна конфесія. Джерелом такої об'єднувальної ідеї в сучасному суспільстві може бути **безпека людини**. Деякі дослідники (серед них - Г. В. Бро і Н. М. Пожітной) навіть ставлять питання про побудову теорії земної безпеки, вказуючи, що категорії «безпека» та «небезпека» відносяться до області філософської аксіоматики – вчення про цінності і оцінки явищ з позиції їх значення в житті людини. Такий широкий підхід до проблеми свободи і захищеності людини від різних небезпек кореспондується з основними положеннями Концепції про людську безпеку, викладеної в доповіді ПРООН (1994 р.).

Ми пропонуємо фундаментальну інноваційну розробку у галузі освіти, яка передбачає в процесі вивчення курсу «Безпека людини» керування у процесі навчання трьома основними інформаційними потоками, які діють на інформаційно-знаннєву систему людини. Освіта як інноваційно-

випереджаючий, футуристичний процес досягається узгодженням смислового змісту сфокусованих на учневі інформаційних потоків, що забезпечують його (1) навчання, (2) соціалізацію та (3) культурацію. Результат навчання (1) фіксується у вигляді дисциплінарного знання про небезпеки та ризики. Соціалізація (2) досягається через комунікацію і кооперування людей в різних видах діяльності (важливий її етап — формування умінь діяти за зразком). Культурація (3) в даному аспекті означає формування культури безпеки, що забезпечує збереження і розвиток цілей, ідеалів, цінностей, норм і традицій людини, сім'ї та суспільства, соціальних інститутів і мереж.

Практичними втіленнями цієї інноваційної ідеї є розроблені нами інноваційні навчально-методичні комплекси з дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» та три навчальних посібники, які одержали гриф МОН України.

Література

1. Виступ ректора Харківського національного університету імені Каразіна Віля Бакірова на міжнародній конференції «Кадровий потенціал сучасних освітніх систем: стан і перспективи» 18 лютого 2016 р. Електронний доступ: <http://www.ostrovok.lg.ua/sociology/nauka/vil-bakirov-esli-universitety-otkazhutsya-ot-etoy-missii-ee-ne-smozhet-vzyat-na-sebya-ni-odin-drugoy>
2. Universitas 21: Рейтинг национальных систем высшего образования 2015 года. Електронний доступ: <http://gtmarket.ru/news/2015/06/17/7207>
3. Смирнов В.А. Фізико-математична освіта: ключовий фактор сталого розвитку і суспільств знання / В. А. Смирнов, О. П. Руденко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Природнича освіта і наука для сталого розвитку України : проблеми і перспективи» (13 жовтня 2014 року, м. Глухів). Суми : Вид-во «Ярославна», 2014. 276 с. С. 63-67.
4. Смирнов В.А. Инновации : философские и методологические основания / В. А. Смирнов // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін : матеріали науково-практичної конференції (4-5 березня 2014 року, м. Суми). Том 1. Суми : Вид-во СумДПУ, 2014. 316 с. – С. 31-34.
5. Пигров К. С. Инновации и образование. // Сб. матер. конф. [Серия «Symposium», вып. 29]. — СПб. : Санкт-Петербургское философ. об-во, 2003. — С.11—15.).